

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2013 metai
1

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Finansavimo sutartis Nr. LIT-7-55

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIĖDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

Recenzijos skelbiamos duomenų bazėje recensio.net
Reviews appearing in this journal are published in recensio.net

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Ar kunigaikštis Danilas Romanovičius žaidė šachmatais?

Dariusz Dąbrowski. **Daniel Romanowicz król Rusi (ok. 1201–1264). Biografia polityczna.** Kraków: Avalon, [2013]. 538 p.; 2 žemėl. ISBN 978-83-7730-069-5

Haličo-Voluinės kunigaikštį Danilą – o popiežiaus valia pirmąjį Rusios karalių – pagrįstai vadina didžiu vyru, įtakingu XIII a. pirmos pusės Rytų ir Vidurio Europos kariniu ir politiniu veikėju. Ne tik todėl, kad per savo gyvenimą organizavo ir kovėsi ne mažiau kaip penkiasdešimt aštuoniuose karuose. Likimas jam su broliu Vasilku nešykštėjo išbandymų. Po ankstyvos tėvo Romano, Pietvakarių Rusioje įstengusio trumpam užvaldyti Voluinės ir Haličo kunigaikštystes, žūties (1205 m.) jo sūnams kaip domenas (arba valsčius to meto terminijoje) liko tik Rytų Voluinė. Bet ir joje Romanovičiai ne vienerius metus buvo svečiai, gaudavę valdyti vieną ar kitą pilį kaip maloningą Krokuvos kunigaikščio beneficiją. Vasilkas su motina glaudėsi Lenkijoje, o Danilas – Vengrijoje. Po šešiasdešimties metų Danilas su broliu valdė visą Voluinę ir Haličą, istoriografijoje vadinamą Haličo-Voluinės kunigaikštyste, ir buvo tapę svarbiais politiniais veikėjais, kurių tarptautiniai ryšiai siekė Romos popiežių Vakarų pasaulyje ir Džučio uluso valdovus totorius-mongolus – Rytų. Tiesa, jų politinis darinys nebuvo tvarus, ir artėjant XIV a. viduriui visai išnyko – buvo perplėštas pusiau ir „prarytas“ Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Bet kaip Ukrainos valstybingumo pradžios simbolis jis nuo XIX a. pabaigos tapo ukrainiečių savimonės dalimi, kuri taip pat susijusi su Rusijos, Vengrijos, Čekijos, Lenkijos ir Lietuvos praeitimi. Mokslininkų dėmesys Danilo Romanovičiaus darbams, ar idealizuotas patriotų, ar akademiškas santūrių tyrėjų, ne tik neslūgsta, bet vis dar didėja, nors jau pasiektas aukštumas galima apibūdinti kaip kosmines. Jose nuo 1855 m. sukasi dvidešimt aštuoni moksliniai palydovai: septynios Haličo-Voluinės metraščio publikacijos ir dvidešimt viena monografija.

Pateiktus skaičius nesunku patikrinti išsamioje Dariuszo Dąbrowskio Haličo-Voluinės kunigaikščiui Danilui Romanovičiui skirtos studijos bibliografijoje (p. 477–508; nurodomi recenzuojamos knygos puslapiai, – A. D.). Danilianos bibliografiją ir istoriografiją autorius papildė savo nauju tyrimu¹. Išpūdingos apimties darbas padalytas į du tomus (knygas). Recenzuojamas pirmasis skirtas Danilo politinei biografijai. Antrasis tomas dar rengiamas. Jame autorius numato aptarti visuomenės, kultūros ir ūkio istorijos klausimus, pateikti priedus apie Danilo politinės veiklos kontroversijas istoriografijoje (p. 12–13). Abu tyrimo tomai savarankiški. Pirmasis tomas suskaidytas į penkis dalis: Įvadas (I); Politinė Danilo biografija (II); Epilogas (III); Priedai (IV); Bibliografija (V). Nuorodų numeravimas išsiteninis. Sudaryta asmenvardžių rodyklė gerokai palengvina naudojimąsi knyga, nes tarp gausybės rusų kunigaikščių vardų ir tėvavardžių nesunku pasiklysti. Vietovardžių rodyklės nėra. Pirmos keturios dalys padalytos skyriais, kurių atrasime nuo dviejų iki aštuonių – nelygu dalis. Suprantama, daugiausia skyrių, aštuoni, Danilo biografijos dalyje, kur pateikiama išsami jo gyvenimo ir politinės-karinės veiklos istorija. Tai – „Romano paveldėtojas (apie 1201–1205)“ (p. 21–33), „Sunkūs 1205–1217 metai“ (p. 33–93), „Uošvio šešėlyje“ (p. 93–139), „Voluinės valdovo kova dėl Haličo (1228–1240)“ (p. 139–217), „Chano Batu antpuolis ir jo pasekmės Romanovičiams“ (p. 217–267), „Viršūnėse 1245–1258“ (p. 267–406), „Žlugimas – Burundajaus antpuoliai ir jų pasekmės“ (p. 406–428), „Paskutiniai metai (1260–1264)“ (p. 428–449).

D. Dąbrowskio pasirinkta darbo struktūra nepriekaištinga: tyrimo medžiaga išdėstyta chronologine tvarka, griežtai laikantis pagrindinio darbo istorijos šaltinio, Haličo-Voluinės metraščio, schemas. Autoriaus nuomone, istorinės biografijos žanrui chronologinis pasakojimas tinka labiau nei teminis (p. 17). Tačiau nedidelių teminių poskyrių chronologiniame naratyve galėjo būti daugiau, nes kai kurie skyriai labai ilgi: „Viršūnėse 1245–1258“ apima net 138 puslapius neskaidomo mokslinio teksto. Laikydamosis pasirinktos tyrimo struktūros autorius kruopščiai, metai po metų, kai reikia, darydamas įvykius paaiškinančius ir išplečiančius ekskursus, arba su kitais autoriais diskutuodamas nuorodose, pateikia išsamią kunigaikščio Danilo Romanovičiaus šeimyninės, politinės, karinės veiklos biografiją. Joje aptartos iš esmės visos įmanomos, numanomos ir hipotetinės temos: po tėvo Romano žūties išgrobstytos tėvonijos atgavimas ir teritorinė Haličo-Voluinės kunigaikštystės plėtra, įvairūs karinės ir konfesinės politikos aspektai, dinastinė ir giminiaivimosi politika, santykiai su Lenkijos kunigaikštystėmis, Vengrija, Čekija, Austrija, Suzdalės žemės Vladimiro kunigaikštystės Jaroslavyčių (Jaroslavo Vsevolodovičiaus

¹ Nepailstančiai D. Dąbrowskio plunksnai priklauso ir du su Haličo-Voluinės istorija susiję genealoginiai tyrimai. Žr.: D. Dąbrowski, *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*, Poznań–Wrocław, 2002, s. 348; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściślawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku)*, Kraków, 2008, s. 816.

sūnų) namais, totoriais, popiežiumi, riterių vienuolių ordinais Baltijos kraštuose. Ryškus teminis blokas yra politiniai santykiai su Lietuva ir jotvingių politika. Negalima nepaminėti ir svarbių smulkmenų, pavyzdžiui, kruopštaus datų tikslinimo. Darbas peržengia vienos Haličo-Voluinės valstybės ribas, apima daugelio Rusios žemių politinės raidos aspektus XII a. pabaigoje – XIII a. viduryje. Realizavus visus autoriaus numatytus tikslus ir uždavinius, t. y. išleidus ir antrą studijos tomą, neabejotinai bus atskleistas visuminis to laikotarpio Rusios vidaus ir užsienio politikos istorijos etapas.

Recenzijos autorius leido sau palikti nuošalyje D. Dąbrowskio tyrimo apie išymųjų rusų kunigaikštį atradimų, naujų išvalgų, pagrįstos diskusijos, netikėtų išvadų ir pan. aptarimą ir vertinimą. Kiekvienas skaitytojas knygoje atras daug jam reikalingų žinių, o giliau analizuodamas išvelgs jam svarbių istorijos siužetų versijas, šaltinių interpretacijas, politinių veikėjų darbų vertinimą ir pan. Recenziją skirsime D. Dąbrowskio pateikiamam Lietuvos vaidmeniui Haličo-Voluinės istorijoje ir Danilo politikoje. Lietuvos faktorius nuo pat 1219 m. sutarties su lietuvių žemių kunigaikščiais nepaliaujamai augo, o gyvenimą Danilas baigė rūpindamasis politiniais santykiais su Lietuva.

Pirmasis kontaktas su lietuvių kunigaikščiais 1219 m., o tiksliau, 1219–1220 m. žiemą, Danilui buvo vaisingas: iš karto užmegzti beveik tris dešimtmečius trukę draugystės ryšiai. Nekyla abejonių, kad dėl sėkmės buvo padirbėta iš anksto, ir autorius greta Danilo ir Vasilko pastangų pažymi asmeninį našlės Marijos (?) Romanienės indėlį. Iš Bizantijos aristokratų giminės kilusi Marija bendraudama su lietuviais, ko gero, panaudojo bizantišką flirto su pagonimis tradiciją, taip gaudama jų karinę-politinę pagalbą (p. 103–104). Tai įdomus pastebėjimas apie naujos politikos santykiuose su pagonimis lietuviais gimimą Pietvakarių Rusioje, ypač atsižvelgiant į subtilų jos niuansą: lietuvių pagalbos paprašė rusai. Tuo metu ambicingi Danilas ir Vasilkas, pradėję kovą dėl valdžios savo tėvonijoje, siekdami atkurti tėvo valstybę (p. 181), be draugų lietuvių, turėjo tik galingų priešų: tėvonijos žemes valdančius giminaičius, Vengrijos karalių Andrių II, Krokuvos kunigaikštį Lešeką Baltąjį. Beje, pastarojo žemėms lietuviai kaip Danilo draugai tuojuo pat ir smogė 1220 m. Šalių susitikimo metu pirmą ir vienintelį kartą Danilas pamatė Mindaugą, tiesa, dar tik ketvirtą asmenį atvykusių lietuvių kunigaikščių būryje. Sutarties siužete D. Dąbrowskis pakartoja istoriografijoje tradicinę įvykio interpretaciją, tačiau bizantiškosios išvalgos yra originalios ir vertingos. Tolesni studijos lietuviškieji puslapiai tik patvirtina, kaip lietuviai brangino draugystę su Voluinės, o periodiškai ir Haličo kunigaikščiu Danilu ir jo broliu Vasilku. Galima neabejoti, kad rusams simpatizavo lietuvių kunigaikštis Mindaugas, jau pradėjęs chaotišką grobio godžių kariaunų veiklą versti kažkuo panašiu į asmeninės užsienio politikos užuomazgas. Ramus pietų pasienis su rusų žemėmis leido jam konsoliduoti valdžią Lietuvoje ir svajoti apie Nemuno aukštupio rusų prekybos ir karinių miestų užvaldymą, o paslaugūs voluiniečiai lietuviams plačiai atverdavo duris Lenkijos žemių grobimui.

1238 m. Danilas toliau plėtė savo valdžią ir užėmė Haličą. Dalis pergalės laurų turėjo tekti Mindaugui, nes gudriame ruso žaidime lietuvis buvo svarbi figūra. Viskas prasidėjo nuo to, kad 1238 m. pavasarį Danilas atėmė iš Mazovijos kunigaikščio Konrado Drohičiną, išvydamas iš ten Konrado įkurto Dobžynės ordino brolius, jau įjungtus į tamplierių gretas. Jie turėjo sergėti Mazoviją nuo eretikų ir prūsų. Kad buvęs draugas Konradas žinotų, su kuo iš tikrųjų susidūrė, Danilas organizavo Mindaugo lietuvių kariaunos ir Naugarduko kunigaikščio Iziaslavo karių antpuolį. Spąstai buvo paspėsti. Konradas įpyko ant lietuvių, palikęs Danilą ramybėje, užsiundė prieš juos savo giminaitį, Haličo kunigaikštį Rostislavą Michailovičių (p. 205–206). Tais pačiais 1238 m., kai šis leidosi į žygį Lietuvon, Danilas žaibo greičiu užėmė menkai ginamą Haličą. Taip autoriaus išdėstytas siužetas ir patikslinta įvykių data svarbūs dėl kelių priežasčių. Pirma, Rostislavo žygis į Lietuvą siejamas su konkrečia Danilo politika, o ne, kaip tvirtinama lietuvių istoriografijoje, rusų iš pietinių žemių kerštu už lietuvių kariaunų žygius. Antra, patikslinta įvykių data, 1238 m., nesieja jų su 1239 m. lietuvių puolimu Smolensko kunigaikštystėje. Trečia, lietuvių kariauną iš ten 1239 m. vijo Suzdalės žemės Vladimiro kunigaikštis Jaroslavas Vsevolodovičius. Šiais ir kitais čia nenurodomais veiksmais jis ir varžė lietuvių pastangas įsitvirtinti Dauguvos prekybinėje magistralėje, ir kartu plėtė savo šeimos įtaką. Ketvirta, autorius įrodo, kad su Suzdalės Vladimiro kunigaikščiu Jaroslavu Danilas užmezgė gerus dalykiškus santykius, gal net pasidalijo Rusią į įtakos zonas: šiaurės ir pietų (p. 213). Nors šią vaikų vedybomis sustiprintą draugystę grūdino vidinės Rusios žemių kunigaikščių rietenos, tačiau suzdalietis jau buvo patyręs, kaip atkakliai Lietuva brovėsi prie Dauguvos ir iš dalies Dniepro prekybos arterijos. Danilo palaikymas šiuo atveju buvo parankus.

XIII a. 5-ojo dešimtmečio pradžioje romantiški Danilo ir Mindaugo santykiai ėmė šlyti, nes lietuvis pasirodė rusui lygus karinis politinis varžovas. Totoriams įsiveržus į Rusią, lietuviai prarado visas baimes, atsargumą ir įsipareigojimus kaimynams pietuose. Totoriai pakirto Danilo valdžią, jo kunigaikštystėje privertė pripažinti Ordos siuzerenitetą 1242–1245 m., ne kartą žygiavo per Haličą ir Voluinę (p. 217–242). Lietuvos kunigaikštis Mindaugas negalėjo nežinoti, kas įvyko lietuvių kariaunų draugo žemėse. D. Dąbrowskis akcentuoja atsiradusį lietuvių priešiškumą rusams (p. 251) ir nurodo faktus – 1241–1244 m. lietuvių kariaunos ima pulti Voluinę, bet tokio elgesio priežastimi laiko karinį-politinį Haličo-Voluinės nuosmukį, prasidėjusį po totorių antplūdžio (p. 242). Tai neabejotina tiesa, visgi papildytina vienu pastebėjimu: priešiškumas gilėjo ir dėl Mindaugo užimtų Gardino, Naugarduko, Slanimo ir Valkavisko – prie Nemuno aukštupio ir jo kairiųjų intakų, lietuvių, jotvingių ir rusų pasieniuose įsikūrusių rusų prekybos, amatų ir karinių strateginių miestų. Danilas visada stengėsi išlaikyti jiems įtaką, bet lietuviai čia tapo pagrindiniais jo varžovais. Tuo metu nutinka svarbūs įvykiai, kuriuos studijos autorius interpretuoja painiai – Mindaugas susitaikė su Danilu ir šis vedė jau velionio Dausprungo, Mindaugo vyresnio brolio, dukrą. Vedybų datos diapazonas platus: 1242–1245

arba 1245–1248 metai. Ko gero, patikimiau leistų atsakyti tikslesnės datos, bet tokių Haličo-Voluinės metraščio protografe tebuvo *keturios*, o kitų chronologija – jau istoriografijos problema, beje, nepaprastai sudėtinga.

Studijos autorius mano, kad Mindaugas su Danilu susitaikė maždaug 1242–1245 m., t. y. iki haličiečių pergalingo Jaroslavo mūšio 1245 m. rugpjūtį, po kurio jis galutinai užvaldė Voluinės ir Haličo kunigaikštystes. Mindaugas pasiuntė kariauną Danilui į pagalbą, bet ji pavėlavo. Vadinasi, santuoka su Dausprungaite galėjo būti sudaryta iki mūšio, o ne 1246–1248 m., kaip teigė pats autorius kituose savo darbuose. Tačiau lietuvių ir rusų taikos atnaujinimui iki 1245 m. prieštarauja tyrime pateikti faktai apie du lietuvių kariaunų smūgius Danilui: 1242 m. Lengvenis plėšė Melniką Voluinėje, 1246 m. sausį lietuviai kėlė grėsmę popiežiaus pasiuntiniui Jonui di Pian di Carpine, keliavusiam pas totorius iš Danilo brolio Vasilko dvaro Voluinėje į Kijevą (p. 251–252). D. Dąbrowskis lietuvių puolimus, nukreiptus prieš sąjungininkus Romanovičius, priskyrė nevaldomoms Lietuvos didikų grupių kariaunoms, kovojančioms dėl valdžios (p. 252). Autorius savo svarstymuose nepastebėjo, kad Lengvenis buvo Mindaugo seserėnas, Livonijos eiliuotoje kronikoje gerai žinomas kaip lietuvių valdovo politikos „kumštis“. 1242 m. lietuvių puolimas nebuvo grupuočių kova. Tai – Mindaugo politikos ženklas, nes pietinėje kryptyje politiką su Romanovičiais jis tvirtai laikė savo rankose. Be kita ko, galima paaiškinti, iš kur atsirado Jonui di Pian di Carpine pavojingi lietuviai pakeliui į Kijevą. Spėju, kad tai Mindaugo siųstoji pavėlavusi kariauna, paslaugiai Danilo nukreipta „kompensuotiis nuostolių“ Kijevo kryptimi. Tokie „kompensavimo“ faktai Romanovičių santykiuose su Lietuva yra žinomi. Todėl galima tvirtinti, kad Dausprungaitės vedybos su Danilu įvyko 1245–1248 m., ir pritarti autoriui, kad Mindaugas atliko piršlio vaidmenį.

Mindaugo ir Danilo 1245 m. taika ir susigiminiavimas yra svarbūs tolesniems įvykiams suprasti. Pirma, tuo, kad įtvirtino Mindaugo laimėjimus Gardine, Naugarduke, Slanime ir Valkaviske. Antra – susiduriame su dilema. Arba Mindaugas, būdamas giminės vyresnysis kunigaikštis ir Dausprungo vaikų globėjas, įtvirtinęs savo užkariavimus, nuoširdžiai tikėjosi ilgalaikės taikos su Danilu, arba... Arba Danilas buvo gudrus ir akylas. Jis sėjo lietuvių giminėje nesantaiką, nes galbūt pastebėjo galimą konfliktą dėl valdžios tarp Lietuvos kunigaikščio Mindaugo ir jo brolių Tautvilo ir Gedvydo Dausprungaičių. Ir haličiečio planų Mindaugas nesuprato, o dukterėčią parinko santuokai, nes paties dukra buvo visai maža. Dilemą spęsčiau Danilo naudai, cituodamas jo paties kvietimą lenkų kunigaikščiams 1249 m. pulti pagonis, kadangi „metas krikščionims prieš pagonis, nes tarp jų [kilo] nesantarvė“². Taigi tarpusavyje susivaidiję pagonys Danilui teikė daugiau

² *Mindaugo knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių*, parengė ir į lietuvių kalbą išvertė D. Antanavičius, D. Baronas, A. Dubonis (atsakomasis sudarytojas) ir R. Petrauskas, Vilnius, 2005, p. 111.

politinės veiklos galimybių nei jam draugiški ir taikingi. Galbūt ištekindamas Dausprungaitę Mindaugas pateko į Danilo gudriai spęstus spąstus.

Baigdamas šio siužeto aptarimą palaikau studijos autoriaus ne kartą reikštą susižavėjimą Danilo Romanovičiaus kariniu ir politiniu talentu. Akivaizdu, kad iš bizantietės mamos ir gyvendamas Vengrijos karaliaus dvare jis išmoko daugelio politikos gudrybių, išsiugdė deramą pastabumą, talentą kurti planus ir juos kruopščiai įgyvendinti, gebėjimą manipuluoti. Danilo biografiją galima būtų papildyti hipotetine prielaida, kad šachmatai, ko gero, buvę mėgstamas jo laisvalaikio žaidimas.

Lietuvos istorijoje 1249–1254 m. Mindaugo karai su Danilo suburta karine-politine koalicija, kai Lietuva tapo monarchija, karalyste, – išskirtinės reikšmės įvykis. Šiai historiografijoje plačiai ir giliai tyrinėtai problemai D. Dąbrowskis pagrįstai skiria daug dėmesio, nes Lietuvos politika kelerius metus dominavo Danilo veikloje. Recenzijoje neaptarinėsime nepalaujamų karų ir politinių sandėrių penkmečio, bet vieną kitą svarbesnį siužetą įvertinsime. Autorius tiesiai neatsako į klausimą, kodėl Danilas 1249 m. puolė Mindaugą. Juk galėjo to nedaryti, nes Mindaugas brangino taiką, ragino Romanovičius nepadėti iš Lietuvos išvytiems broliėnams, nors ir Danilo svainiams. Apie priežastis skaitome studijos puslapiuose. Pagalba giminaičiams Danilui buvo tik pretekstas. Autorius pažymi Mindaugo stiprėjimą (p. 304), kurio gal nepastebėjo Danilas su Vasilku. Suprantama, reikėjo skubiai sumažinti tos jėgos grėsmę. Kartu nereikėtų pamiršti Danilo interesų Nemuno aukštupio kairiųjų intakų žemėse. Teritorinė valdžios plėtra Mindaugo, Danilo, Vokiečių ordino, kitų regiono valdovų politikoje buvo to meto rutininis kasdienis klausimas. Sutelkęs koaliciją prieš Mindaugą haličietis nedelsdamas įsiveržė į Naugarduką, Valkaviską, Slanimą, vėliau užėmė Gardiną. Danilo 1249 m. surinktas karinis aljansas atskleidžia tiek Mindaugo jėgą, tiek Danilo autoritetą regione ir jo organizuotumą. Jis įstengė suderinti Vykinto žemaičių ir jų mirtinų priešų Livonijos ordino riterių interesus, papirkti jotvingius, kuriuos su lenkais prieš kelis mėnesius skandino jų pačių kraujyje, pakvietė į pagalbą Rygos Bažnyčią (798 nuorofoje D. Dąbrowskis pateikia taiklų atsakymą, kodėl Mazovijos kunigaikščiai nesijungė prie rusų: per 1248 m. jotvingių žygi pamatę Danilo karinę galią, jie susirūpino dėl konkurencijos per ekspansiją baltų žemėse). Dabar Mindaugas – kaip 1219 m. Danilas – neturėjo nė vieno draugo – tik priešus. Į Mindaugui paruošto „plieninio antkaklio“ uždėjimo iškilmes haličietis kvietė ir Suzdalės Vladimiro Jaroslavyčius. Šis įdomus akcentas tyrime plačiai aptartas, jame tikrai atrasime lietuviškų motyvų. Danilas griebėsi vedybų politikos. Po kunigaikščio Jaroslavo Vsevolodovičiaus žūties 1246 m. Šiaurės Rytų Rusioje valdė du jo įtakingi sūnūs: vyresnysis Aleksandras Neviškis ir jaunesnis Andriejus. Jis 1250–1251 m. žiemą vedė Danilo dukterį. Studijos autorius nurodo, kad pagrindinis santuokos tikslas buvo Mindaugui priešiškų jėgų konsolidavimas (p. 312). Kartu prideda galimą vienijimąsi prieš totorius su įtakingais Rusios kunigaikščiais, pirmiausia Andriejumi.

Taip pat mato paramą Andriejui jo įtemptuose santykiuose su totoriais palankiu broliu Aleksandru. Autorius konstatuoja, kad iš tikrųjų naujieji sąjungininkai koalicijai prieš Mindaugą nesuteikė jokios pagalbos (p. 314). Dėl to manau, kad, ištekinant Danilaitę už Andriejaus, prieš Mindaugą nukreipti sumetimai tikrai nebuvo pagrindiniai. Bet vėliau šie ryšiai galėjo Danilo globojamam svainiui Tautvilui padaryti lengviau pasiekiamą Polocko kunigaikščio sostą.

Tautvilas tapo Polocko kunigaikščiu po Mindaugo ir Danilo taikos, kurios sudarymą autorius datuoja 1254–1255 m. sandūra (p. 376–377). Išvardyti konkretūs taikos punktai daugmaž atitinka nusistovėjusius istoriografijoje. Tačiau jis pabrėžia rusų pergalę, kadangi Nemuno aukštupio miestai Mindaugo valia tapo Danilo sūnaus Romano valda, lietuvių karaliui išliekant teritorijos suverenu. Bendro valdymo modelį autorius teisingai pavadina kondominiumu. Galima pastebėti, kad siužete neatskleidžiamas Vaišelgos likimas, kaip šiuo atveju įprasta istoriografijoje. Tai svarbu Danilo biografijoje dėl būsimo Vaišelgos politinio vaidmens ir konfesinių „salto“ po Mindaugo mirties³. D. Dąbrowskis iškelia dar vieną, iki šiol stipriau neakcentuotą sutarties punktą: pagalbos nuo totorių antpuolio. Tai tiksliai pastaba, nes totorių klausimas Danilo ir Mindaugo santykiuose egzistavo. Pirmas ir, beje, paskutinis jungtinis Danilo ir Mindaugo lietuvių žygis prieš totorius, autoriaus tvirtinimu, įvyko 1256 m. (p. 397), o ne, kaip tradiciškai teigiama istoriografijoje, 1255 m. Autoriaus pastebėjimas dėl žygio organizavimo netikslus. Jis žygio organizavimą priskiria Danilui, nors Haličo-Voluinės metraštyje nurodyta ir istoriografijoje patvirtinta, kad į žygį pakvietė ir maršrutą nubrėžė – į Vozviaglį, o iš ten į Kijevą – karalius Mindaugas, o Danilas noriai įsijungė. Žygis buvo kreipiamas prieš totorius, o tarp jo įkvėpėjų galima numanyti buvus Romos popiežių. Žygis sužlugo, anot kunigaikščio Danilo aplinkoje kurtu metraščio paaiškinimų (šis metraštis taps žymiojo Haličo-Voluinės metraščio dalimi), dėl lietuvių kaltės: jie pavėlavo atžygiuoti prie sutarto Vozviaglio, rado pilį rusų sudegintą, pasuko namo per Lucką, kur leidosi plėšti apylinkes, bet buvo sutriuškinti Danilo ir Vasilko tarnybinių kunigaikščių pajėgų. Haličo-Voluinės, iš tikrųjų Danilo, metraštyje informacija apie įvykius pateikiama painiai. Iš žygio planų išnyko Kijevas, lietuviai kaltinti vėlavimu, nors iš tikrųjų atvyko į žygį, Danilas ir Vasilkas nieko nežinojo apie lietuvių triuškinimą prie Lucko – tradiciškas atsakomybės kratymasis, atrandamas dar viename metraščio lietuviškame siužete vėliau. Pabrėžiami išskirtiniai lietuvių nuostoliai, bet lieka neaišku, kodėl Mindaugas dėl jų nesupyko ir nepuolė keršyti Danilui kaip po

³ Ukrainiečių istoriografijoje yra įtikinamai pagrįstų nuomonių, jog Vaišelga pas Danilą atsidūrė kaip įkaitas, žr.: Т. В і л к у л, Haličo Voluinės metraštis apie kunigaikščio Vaišelgos vienuolystę, *Naujasis Židinys-Aidai*, 2004 m. birželis, Nr. 6, p. 264–265; Т. Л. В і л к у л, Галицько-Волинський літопис про постриження литовського князя Войшелка, *Український історичний журнал*, 2007, № 4, с. 26–37; В. Б. А н т о н о в и ч, *Монографіи по истории Западной и Юго-Западной России*, т. 1, Киев, 1885, с. 31.

Burundajaus puolimo. Nesunku įsitikinti, koks komplikotas istorijos šaltinis yra Haličo-Voluinės metraštis, todėl jo informacijos skaitymas paraidžiui gali nuvesti klystkeliais. Paraidžiui skaityti vis dar ragina kunigaikštis Danilas su savo intelektualiais knygiais, kūrusiais jo darbų metraštį. Jie nuoširdžiai nemėgo pavojingojo Mindaugo ir raides apie esminius lietuvių politikos momentus – valdžios telkimą, krikštą, Daumanto žmonos pagrobimo istoriją – vedžiojo tulžimi.

Vozviaglio įvykių atveju Danilas nevertas studijos autoriaus išsakomos užuojautos, kad iš niekur nesulaukė pagalbos prieš totorius (p. 398). Jos sulaukė, bet su Mindaugu sužaidė dar vieną pergalingą šachmatų partiją. Kodėl Danilas pakeitė planus? Vengė totorių? Gal atsirado naujų aplinkybių, nes 1255–1256 m. datuojama Džučio uluso valdovo chano Batu mirtis? Gal lėmė noras pakenkti vis nesilpnėjančiam Mindaugui? Tačiau gilaus konflikto po Lucko įvykių tarp jų autorius neregį (p. 410). Vadinasi, arba metraštyje aprašyta Lucko įvykių istorija iš tikrųjų buvo kitokia, arba abu valdovai atrado tinkamą kompensavimą. Kelčiau hipotetinę prielaidą, kad neaiškiu būdu ir vargu ar savo valia pas Danilą po 1254 m. taikos sutarties sudarymo atsидūrusiam Vaišelgai buvo leista grįžti pas tėvą.

Priešpaskutinis didesnis lietuviškasis Danilo biografijos siužetas yra jo karinių pajėgų dalyvavimas Batu įpėdinio chano Berke paskirtame, labai patyrusio karvedžio Burundajaus vadovaujame 1258–1259 m. totorių žygyje į Lietuvą. Rusai tiesiogine prasme buvo paimti rekrutais į totorių kariuomenę. Romanovičiams atstovavo Vasilkas, nes Danilas gudriai išsislapstė nuo vizito pas Burundajų. Išskirtinai šaltą žiemą totoriai peržygiavo Lietuvos ir Nalšios žemes, grįžo per Gardiną ir jotvingius – neatrodo, kad būtų pakirtę Mindaugo valdžią, tačiau nutraukė jo taikius ir draugiškus santykius su rusais. Jų konfliktą pagilino ir tai, kad vienuolyne tarp Nemuno ir Lietuvos gal jau gyvenęs Vaišelga pačiupo į nelaisvę Mindaugo vasalą, Danilo sūnų Romaną, kur, kaip įrodo D. Dąbrowskis, Romanas ir mirė. Taigi, draugystės nebeliko, prasidėjo nesantaika: Mindaugas susigražino Nemuno aukštupio rusiškus miestus ir keršijo Danilui, siųsdamas savo kariaunas į Voluinę 1262 m. Vertingas šiomis aplinkybėmis yra autoriaus pastebėjimas, kad 1262 m. karių puolimai Voluinėje ir 1262 m. Treniotos įsiveržimas į Mazoviją turėjo būti suderinta karinė akcija, siekiant pakirsti rusų ir mazoviečių bendradarbiavimą (p. 421–432).

Prėjus pusmečiui po Mindaugo mirties, 1264 m., dar Danilui esant gyvam, Romanovičiai ėmė spręsti rimtą lietuvišką klausimą: užmiršę Vaišelgos vaidmenį Romano „dingimo“ byloje, padėjo Mindaugaičiui įsiviešpatauti Lietuvoje. Šioje istorijoje autorius pabrėžia lietuvių kreipimąsi pagalbos tik į Vasilką ir Danilo sūnų Švarną, t. y. nemato jokio didesnio Danilo vaidmens Vaišelgos grįžimo į Lietuvą istorijoje (p. 447). Netrukus Didysis Haličietis mirė.

Danilas mirė palikdamas įspūdingą savo darbų istorijos šaltinį, žymųjį metraštį, ir duodamas akstiną milžiniškai tyrimų literatūrai. D. Dąbrowskis įstengė kone visa pa-

naudoti, apdoroti ir sklandžiai išdėstyti. Ir atliko tai puikiai. Lietuviškų siužetų apžvalga parodo, kad vienas kitas nepastebėtas faktas, neįvertintas veiklos motyvas, neadekvati išvada yra smulkmenos lyginant su nuveiktu darbu ir gautais tyrimo rezultatais. Vienintelis, recenzento nuomone, nekritiškas autoriaus požiūris susijęs su jotvingiais, bet jis viešpatuoja lenkų historiografijoje. Neteisinga vadinti jotvingius to meto lietuvių broliais (p. 369–370), ieškoti jų prigimtinės vienybės, kaip darė, pavyzdžiui, Janas Powierskis, nes nei Mindaugas, nei Traidenis jokių baltiškos vienybės sentimentų jiems neįjutė⁴.

Pabaigoje norėčiau pateikti diskusinę pastabą apie Danilą kaip monarchą. Reikia pastebėti, kad Danilo sukurta valstybė nebuvo tvari – pats ją išskaidė valdomis sūnums ir broliui. Tai visiška priešingybė Mindaugo kurtai Lietuvos monarchijai, atkuriamai Lenkijos karalystei ar Aleksandro Neviškio politine veikla pradėtam Šiaurės Rytų Rusios žemių vienijimui (p. 462), kur vėliau iškilo Tverė su Maskva. Tiesa, D. Dąbrowskis tvirtina, kad padalindamas savo valdas šeimai Danilas siekė išlaikyti valstybės vienybę (p. 459), čia pat pripažindamas, kad iš tikrųjų vienybė buvo fikcija, tai buvo neįmanoma. Po to tarsi suabejoja savo pastaba ir apibendrina: Haličas-Voluinė buvo gyvybingas organizmas (p. 460–461). Danilo poelgius lėmė archajiška Riurikaičių dinastinė tradicija, teikusi pirmenybę horizontaliam paveldėjimui ir paveldimų tėvoninių valdų-valsčių skyrimui, užkertant kelią vieningai monarcho valdžiai politikoje. Anot taiklių studijos autoriaus pastabų, už nesitaikymą su tokia tradicija haličietis nubaudė savo vyresnįjį sūnų Levą – paliko jam mažiau valsčių. Levas pasisakė už sandėrius su totoriais ir siekė tapti giminės lyderiu, tėvo valdžios paveldėtoju (Danilas juo padarė savo brolį Vasilką ir sūnų Švarną) (p. 455–456). Levas savo tikslą pasiekė tik 1267 m., jėga išardęs Vasilko, Švarno ir Vaišelgos triumviratą, viešpatavusį Haliče-Voluinėje ir Lietuvoje. Taigi Danilo paveldo tvarumą iš tikrųjų garantavo Levas.

D. Dąbrowskis studijoje nešykšti komplimentų Danilui už jo gyvenimo darbą. Iš tiesų tai buvo narsus karys, neeilinis karvedys, puikus karinėje politinėje taktikoje, sąžiningas ir dosnus valdovas. Kartu – netoliaregis politikas, neperžengęs Riurikaičių dinastinės politikos tradicijos. Jo gyvenimo darbas neturėjo ateities, savo sukurta valstybę jis pats pasmerkė išnykimui. Danilas pralaimėjo savo paskutinę šachmatų partiją su Istorijos Laiku.

Artūras Dubonis

⁴A. Dubonis, Yatvingians in the genesis of Lithuanian anti-teutonic orientation, *Lithuanian Historical Studies*, No. 11, 2006, p. 17–38.